

УДК 025.34:025.171:821.161.2-1.09

*Олена Юрїївна Курганова,
кандидат філологічних наук,
науковий співробітник
відділу стародруків та рідкісних видань
Інституту книгознавства
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського
e-mail: olena.kurganova@gmail.com*

**ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ПІДГОТОВКИ
НАУКОВИХ КАТАЛОГІВ СТАРОДРУКІВ
НА ПРИКЛАДІ ПРОЕКТУ
«ПОЕЗІЯ В УКРАЇНСЬКИХ СТАРОДРУКАХ»**

Присвячено презентації проекту міждисциплінарного книгознавчо-філологічного дослідження української поезії, тексти якої містяться в кириличних виданнях кінця XVI–XVIII ст. Об'єктом бібліографування та різноаспектного вивчення стали понад 160 віршованих підписів під книжковими гравюрами, зафіксованих у примірниках кирилических стародруків із фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Розглянуто основні складові каталогу-антології, який заплановано укласти на матеріалі даних поетичних текстів.

Ключові слова: староукраїнська літературна мова, геральдична поезія, дескриптивна поезія, кирилическі стародруки, фонд НБУВ.

Обов'язковою передумовою вивчення літературних явищ історичних епох, віддалених у часі, є актуалізація в науковому дискурсі тих джерел, які репрезентують ці явища. Відтак, відправною точкою історико-літературознавчих досліджень виступають наукові каталоги та бібліографічні праці, що фіксують дати входження накладу друкованого видання в літературний процес. У цьому плані важко переоцінити каталог «Книги громадянського друку на Україні. XVIII – перша половина XIX ст.» (Харків, 1971) С. Й. Петрова, закономірним хронологічним продовженням якого став багатотомний покажчик «Книга в Україні. Друга половина XIX ст. – початок XX ст. (1861–1917)» С. Й. та С. С. Петрових. Важливу роль у дослідженні літературного процесу XIX – початку XX ст. відіграє також реалізований Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського бібліографічний покажчик «Україномовна книга у фондах НБУВ», в якому названо всі твори українських письменників, видані в період з 1798 р. по 1923 р. Найбільш повною бібліографією творів давньої української літе-

© О. Ю. Курганова, 2018

ратури, зокрема періоду кінця XVI–XVIII ст., є безпрецедентне видання національної бібліографії «Пам'ятки книжкового мистецтва: каталог стародруків, виданих в Україні» Я. Запаска та Я. Ісаєвича (Львів, 1981–1984).

На основі таких загальних бібліографічних праць формуються спеціалізовані дослідження, об'єкт яких, як правило, обумовлений суспільним попитом на літературу певного періоду та тематики. У гуманітаристиці кількох останніх десятиліть зросло зацікавлення літературою українського бароко, зокрема поетичними творами XVII–XVIII ст.¹ Специфіка цих текстів полягає в їхній мовній та жанровій неоднорідності, а також у різноманітності форм побутування в літературному процесі. До поезії українського бароко відносять написані на теренах України різножанрові вірші староукраїнською, польською та латинською мовами. Тексти українських барокових віршів рідко тиражувалися у формі окремих видань. За каталогом Я. Запаска та Я. Ісаєвича впродовж XVII – першої половини XVIII ст. налічується не більше двох десятків поетичних збірок староукраїнською літературною мовою та трохи більше польськомовних та латиномовних творів, в основному панегіричного характеру. Великий масив текстів, зокрема староукраїнської релігійної поезії та ліричних віршів «простою» мовою, зберігся у формі рукописних збірників. Також колосальна кількість староукраїнських, латиномовних та польськомовних віршів дійшла до нашого часу в складі прозових друкованих видань.

Традиція увиразнення художньої структури прозового видання поетичною присвятою, епіграфом, гербовим віршем тощо характерна для західноєвропейських стародруків ще від часів інкунабул. Перші в українському книгодрукуванні вірші, написані староукраїнською літературною мовою, з'явилися у виданні Острозької Біблії 1581 р. Протягом XVII – першої половини XVIII ст. ця традиція набула особливого розвитку в таких жанрах, як геральдичний (гербовий) вірш та поетичні підписи під гравюрами (дескриптивна поезія). Такі вірші становлять інтерес як ранні зразки староукраїнської емблематичної поезії, зародження та розвиток якої тісно пов'язані з історією українського книгодрукування [1, с. 368]. Введені до

¹ Свідченням цього є, зокрема, дисертації Б. С. Криси «Образ світу в українській поезії XVII–XVIII століть» (1994), М. І. Сороки «Зорова поезія в українській літературі кінця XVI – XVIII ст.» (1995), О. П. Ткаченко «Курйозна поезія в українській бароковій літературі» (1999), О. П. Яковини «Метафізична українська поезія другої половини XVIII ст.: семантико-художня парадигма» (2001), І. Г. Гуцуляк «Мовостиль українського поетичного бароко» (2005), О. М. Ситько «Поетика української світської новолатинської поезії доби Пізнього Середньовіччя та Бароко» (2007), О. В. Зосімової «Мотив «марнота марнот» в українській поезії другої половини XVII – початку XVIII ст.» (2007), Л. М. Литвина «Діалог Сходу й Заходу в ранній українській бароковій поезії» (2009), Ю. В. Миненка «Геральдична поезія в українському літературному бароко» (2011), Є. Л. Гончарук «Поезія українського бароко: концептуальний простір» (2013), С. В. Грициної «Барокові інновації у староукраїнській літературній мові XVII ст.» (2015) та ін.

структури видань як вербальне доповнення графічних елементів художнього оформлення книги, емблематичні вірші репрезентують особливості української книжкової культури XVII–XVIII ст.

Українська емблематична поезія, надрукована в складі кириличних стародрукованих видань, представлена великим масивом текстів. При аналізі каталогів П. Строева, І. Каратаєва, О. Родоського, О. Миловидова, І. Свенціцького, Я. Запаса та Я. Ісаєвича, О. Гусєвої, що містять детальні бібліографічні описи кириличних стародруків, ми зафіксували згадки про понад 130 поезій староукраїнською мовою, надрукованих під книжковими гравюрами в складі українських кириличних видань XVII–XVIII ст. В антологіях української поезії [2; 3] подано 80 текстів геральдичних та 20 дескриптивних поезій. У примірниках українських кириличних стародруків із фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ) на даний час вже виявлено близько 160-ти віршів такого типу. Безперечна історична та художня цінність української емблематичної поезії, наявність дослідницького інтересу до її різноаспектного вивчення дисонує із низькою актуалізацією її першодруків у сучасному науковому дискурсі. Це надихнуло нас на створення проекту «Поезія в українських стародруках», презентація якого становить мету нашого дослідження.

Проект «Поезія в українських стародруках» є інноваційною формою наукового каталогу, який, поряд із аналітичними описами віршів як бібліографічних одиниць [4], пропонує їх повнотекстову презентацію. Такий задум видається можливим завдяки тому, що введені до структури українських стародруків вірші належать до малих поетичних форм. Обсяг більшості з них не перевищує восьми рядків. Це дає змогу в межах однієї сторінки розмістити і поетичний текст, і його бібліографічний опис з необхідними примітками.

Матеріал, який ми пропонуємо до представлення, звісно, не стане вичерпною бібліографією поезії, надрукованої в складі українських стародруків. Виявлення всього комплексу таких текстів вимагає перегляду *de visu* всіх видань українських стародруків (кириличних та латиношрифтих), що збереглися до нашого часу, але розпорошені по фондах різних бібліотек України та світу. Щоб зробити цей проект більш реалістичним, ми звузили об'єкт дослідження: зосередилися лише на текстах староукраїнською мовою, надрукованих в кириличних стародруках, та обмежилися двома найпоказовішими жанрами – дескриптивною та геральдичною поезією¹. Але й цей масив текстів є надзвичайно великим, а наявні бібліогра-

¹ За межами нашого дослідження залишилися поетичні тексти з українських латиношрифтих видань та поетичні присвяти, заголовки і закінчення, що не супроводжуються зображеннями.

фічні дані виявляються недостатніми та потребують уточнення. При звірванні поетичних текстів (в основному – дескриптивних) із примірників різних видань виявлено чимало фактів повторного використання тих самих віршів, що супроводжують гравюри, відтиснуті з різних дощок. І навпаки – наявність різних віршів при гравюрах, відтиснутих з однієї дошки. Лише укладання повного реєстру поетичних текстів з усіх стародрукованих видань дасть змогу отримати дані про загальну кількість виданих віршів, їхні першодруковані джерела і подальші перевидання кожного конкретного поетичного тексту, який прикрашав те чи інше кириличне стародруковане видання.

Однією з важливих особливостей поезії, введеної до складу стародрукованого видання, є можливість її функціонування в якості диференційної ознаки окремого примірника. Це пов'язано не лише з явищем варіантності, коли частини тиражу присвячувалися різним особам, відповідно, різні примірники одного видання могли містити геральдичні вірші на честь різних адресатів¹. Традиція прикрашання стародруків поетичними текстами була настільки поширеною, що читач/власник видання (або, можливо, палітурник чи реставратор) власноруч додавали в окремі примірники аркуші з віршами, які були надруковані для інших видань. У фонді НБУВ виявлено низку примірників видань, до складу яких, за достовірними джерелами, не повинні були входити ті вірші, які в них зафіксовано. Зокрема, аркуш із віршем на герб Долматів, що належить до видання «Бесід на діяння святих апостол» 1624 р. друкарні Києво-Печерської лаври, вставлено в один із дефектних примірників Тріоди пісної 1627 р. (розстановочний шифр – Кир.4652п) цієї ж друкарні. Крім того, спостерігаємо чимало випадків увиразнення структури видання рукописним поетичним текстом. Наприклад, у фонді НБУВ є примірник віленського видання Акафістів 1628 р. (Кир. 4342п) з вклеєною гравюрою із зображенням святої Варвари², підписаною від руки віршем «Дѣво вшедшая в чертог неба ясный». Дослідницький інтерес викликає також рукописний вірш «Агнец божій вземляй грѣхи міра» із примірника Акафістів 1693 р. друкарні Києво-Печерської лаври, вміщений під гравюрою із зображенням Іоанна Предтечі. Прикметно, що ця гравюра супроводжується і друкованим віршем цьому ж адресатові. Рукописний вірш датовано 1695 р., тобто

¹ Наприклад, бажаючи залучитися підтримкою впливових осіб, Кирило Транквіліон-Ставровецький присвятив своє видання «Євангеліє учительне» (Рохманів, 1619) аж чотирьом адресатам. У примірниках тиражу трапляються геральдичні вірші Ірині Могилянці, родинам князів Вишневецьких, Чарториських та Корещьких.

² Не вмотивовано, оскільки у збірці немає акафісту святій Варварі, аркуш вклеєно перед текстом акафісту архістратигіві Михаїлу.

двома роками пізніше після виходу видання. Описані випадки додавання поетичного тексту (друкованого та рукописного) до структури примірника є важливими свідченнями органічності входження гербових та дескриптивних віршів у структуру літургійних та богословських видань, а також тривалості побутування певних текстів у літературному процесі. Тому їх варто враховувати і відображати в каталозі віршів, виявлених у кириличних стародруках. Відповідно, для повної реконструкції явища увиразнення структури стародрукованих видань поетичним текстом посторінкового перегляду потребують усі примірники кожного видання, яке збереглося до нашого часу. Але на практиці є можливість зосередитися лише на тих джерелах, що зберігаються найбільшими фондоутримувачами кирилических стародруків. Одним із них є фонд кирилических стародруків НБУВ, що налічує понад 8 тисяч одиниць зберігання. На даний час у примірниках із фонду НБУВ ми зафіксували понад 60 зразків геральдичної поезії та понад 100 зразків дескриптивних віршів. Більше половини з них не представлені в бібліографії та потребують презентації для широкого кола читачів. Виявлені тексти систематизовано за жанрами (геральдичні та дескриптивні), в межах жанру – за темою/адресатом (напр., вірші на герб кн. Острозьких; вірші до зображення Богородиці, св. Миколая), в межах теми – за алфавітом. Такий розподіл дав змогу укласти попередній реєстр основного масиву емблематичної (геральдичної та дескриптивної) поезії з українських стародруків, який у подальшому може бути доповнений текстами, зафіксованими в примірниках бібліотечних фондів інших установ.

Бібліографічну базу для нашого дослідження становить низка бібліографічних, книгознавчих та літературознавчих праць, що в різний спосіб сприяли актуалізації поезії, виявленої в складі кирилических стародруків, у науковому дискурсі. В історії бібліографічного опрацювання емблематичної поезії з кирилических стародруків кінця XVI–XVIII ст. вирізняються три етапи, протягом яких поступово формувалася методика представлення поетичного тексту як складової видання: 1) фіксація наявності вірша в примітках до бібліографічного опису видання (XIX – 80-ті рр. XX ст.); 2) наукове перевидання віршів із бібліографічною інформацією в примітках (80-ті роки XX ст.); 3) деталізація даних про вірш у примітках до бібліографічного опису з повнотекстовим цитуванням вірша (початок XXI ст.).

Перші бібліографічні відомості про наявність віршів у структурі описуваних кирилических видань з різним ступенем деталізації з'явилися в каталогах кирилических стародруків П. Строева, І. Каратаєва, О. Родоського, О. Миловидова та І. Свенціцького. У каталозі П. Строева «Обстоятельное описание старопечатных книг...» (Москва, 1829) фіксуються дані про наявність віршів під зображенням герба мецената видання, із зазначенням кіль-

кості строф. В «Описании славяно-русских книг, напечатанных кирилловскими буквами» І. Каратаєва (Санкт-Петербург, 1883) поряд з інформацією про гербові вірші наведено також окремі вірші, надруковані під гравюрами. Вірші під гравюрами з іконічними зображеннями згадано в примітках до бібліографічних описів у виданні «Каталог книг церковно-славянської печати» (Жовква, 1908) І. Свенціцького. Відомості про окремі вірші в складі видань подає також О. Миловидов в «Описании славянорусских старопечатных книг Виленской публичной библиотеки (1491–1800 гг.)» (Вільно, 1908). Уже на цьому етапі з'явилася тенденція повнотекстового цитування віршів у складі бібліографічного опису. Таке явище спостерігаємо, зокрема, в каталозі О. Родоського «Описание старопечатных и церковно-славянских книг, хранящихся в библиотеке С.-Петербургской духовной академии» (Санкт-Петербург, 1891), в якому детально розписано та передруковано тексти віршів під гравюрами зі збірок Акафістів друкарні Києво-Печерської лаври. Надруковані тексти віршів із києво-печерських видань вміщено також в дослідженні Ф. Титова «Типография Киево-Печерской лавры: исторический очерк» (Київ, 1916). Введення відомостей про поетичний текст до структури бібліографічного опису зумовлене тим, що такі вірші є диференційною ознакою примірника. Зауваження щодо наявності вірша на герб Івана Скоропадського як особливості одного з примірників видання Нового Завіту (Чернігів, 1717) знаходимо і в каталозі «Славянские книги кирилловской печати XV–XVIII вв.» С. Й. Петрова, Я. Д. Бірюка, Т. П. Золотар (Київ, 1958) [5, с. 111]. Хоча загалом у середині ХХ ст. (30–80-ті роки) в силу культурно-історичних обставин вивчення українських літературних пам'яток ХVII – першої половини ХVIII ст. було вкрай обмеженим. Поезія зі сторінок стародруків майже не потрапляла в поле бібліографічних досліджень.

В останні десятиліття ХХ ст. поновлення інтересу до цієї теми засвідчують такі видання, як збірка поезій зі східнослов'янських стародруків кінця ХVI – першої половини ХVII ст. Г. Роте (Гісен, 1976–1977) та ціла низка антологій і хрестоматій давньої української літератури, розділ лірики, в яких представлено поетичні тексти, надруковані на сторінках стародруків. Основу джерельної бази для вивчення української поезії з кінця ХVI ст. до 80-х років ХVII ст. до сьогодні становлять підготовлені в 1978 та 1992 рр. Інститутом літератури імені Т. Г. Шевченка АН УРСР, пізніше НАНУ, два томи антології. Причому упорядники включили до складу антології також тексти, що були надруковані не лише у виданнях українських друкарень (в основному Острозької, Києво-Печерської лаври та Львівського Успенського братства), але й друкарень Литви та Білорусі. Тексти віршів подано в транслітерованому вигляді, зі збереженням мовних

особливостей оригіналів. У примітках до видання наведено скорочені бібліографічні відомості про опубліковані вірші. Зокрема, вказано назву та вихідні дані видання, а також сторінку, на якій вміщено вірш. Більшість представлених в антології геральдичних віршів проілюстровано зображенням відповідних гербів. Зображень, якими супроводжувалися дескриптивні вірші, – немає, але короткі відомості про деякі з них вміщено в примітках до текстів відповідних віршів. Прикметно, що перший том антології, присвячений поезії кінця XVI – першої чверті XVII ст., цитується в якості бібліографічного джерела в першому томі каталогу Я. Запаса та Я. Ісаєвича¹. В примітках до бібліографічних описів українських стародруків цього каталогу фіксується наявність вірша в тексті видання та вказуються джерела повнотекстової публікації цього вірша (за наявності). Детальні відомості про вірші в структурі українських стародруків містить також каталог «Украинские книги кирилловской печати XVI–XVIII вв.», укладений на матеріалах фонду Бібліотеки Російської академії наук.

У каталогах кириличних стародруків, опублікованих протягом кількох останніх десятиліть, спостерігається тенденція до ще більшої деталізації бібліографічного опису. Це виявляється, в тому числі, не лише у введенні інформації про наявність вірша в структурі видання, але й у відтворенні повного тексту певного вірша зі збереженням його мовних та графічних особливостей. Такими, наприклад, є бібліографічні описи в роботах «Издания кирилловского шрифта второй половины XVI века. Сводный каталог» (Москва, 2003) та «Свод русских книг кирилловской печати XVIII века типографий Москвы и Санкт-Петербурга...» (Москва, 2010) О. Гусевої. Поряд з цим, сучасні антології, що презентують тексти зі сторінок стародруків, усе частіше демонструють прагнення синтетичного підходу до представлення літературної пам'ятки як елемента друкованого видання. Зокрема, упорядники антології «Барокові стеми та префації. Гербові вірші й присвяти владикам XVII–XVIII століть» (Перемишль, 2012) переслідують мету показати внесок перемиських владик в українську і польську культуру епохи Бароко. Втілюється цей задум за допомогою різнобічної презентації гербових віршів та прозових присвят відповідним адресатам (перемиським владикам) в українських та польських стародруках XVII–XVIII ст. Причому антологія не обмежується лише текстами, але й містить факсимільні зображення з 11-ти видань стародруків, що супроводжуються основним бібліографічним описом джерела, деталями щодо розміщення тексту вірша та передмови, особливостями примір-

¹ Другий том антології української поезії XVII ст. вийшов після публікації каталогу українських стародруків Я. Запаса та Я. Ісаєвича.

ника (наявність книжкових знаків та провенієнцій), інформацією про фондоутримувача примірника, з якого зроблено факсиміле. Оригінальні тексти фрагментів стародруків (вірші та посвяти), що формують антологію, транслітеровані засобами сучасного алфавіту (латиною, польською та староукраїнською з елементами церковнослов'янської та простої мови). Крім того, подано переклад текстів сучасною українською мовою.

Подібну практику повнотекстового представлення віршів з додаванням відповідного довідково-бібліографічного апарату, необхідного для аналізу цього непересічного історико-культурного явища, ми плануємо втілити в проекті «Поезія в українських стародруках». Саме такий спосіб викладення матеріалу видається нам найбільш вдалим для дослідження та введення в широкий науковий обіг надрукованих у складі кириличних стародруків україномовних поетичних текстів, що репрезентують стиль бароко в літературі та книжковій культурі України. Наш проект передбачає реалізацію таких завдань: 1) повнотекстова презентація поетичного тексту як елемента кириличного друкованого видання; 2) диференціація жанрових ознак поетичних текстів, зумовлених їхнім місцем та роллю в структурі видання; 3) визначення тривалості побутування певних поетичних текстів у літературному процесі та книжковій культурі; 4) вивчення рецепції поезії в науковому дискурсі XIX–XXI ст., вираженої згадками в бібліографічних джерелах та передруками.

Обрання предмета дослідження, яким є емблематична поезія, потребує формулювання жанрових ознак тих текстів, що входять до цього явища. Основні риси, які вирізняють геральдичну та дескриптивну поезію, обумовлені її місцем та функцією в структурі друкованих видань, буде викладено у вступному розділі до нашого дослідження. Також у вступі необхідно окреслити географічні та хронологічні межі досліджуваного явища. Емблематичну поезію як декоративний елемент стародрукованої книжкової пам'ятки фіксуємо у виданнях українських, литовських, білоруських, російських та румунських друкарень протягом кінця XVI – XVIII ст. За бібліографічними джерелами відомо, що найбільш ранні зразки кириличної геральдичної поезії спостерігаються у віленських друках кінця XVI ст. Найбільшого розвитку це явище набуло у виданнях Львівського братства кінця XVI ст. – першої половини XVII ст., Києво-Печерської лаври у 20–90-ті роки XVII ст. Наприкінці XVII ст. і в першій половині XVIII ст. поетичні тексти прикрашають видання чернігівської друкарні, з другої половини XVIII ст. трапляються у виданнях Почаївського монастиря. У XVIII ст. традиція прикрашання кириличних видань поетичним текстом дістала поширення в московських друках. Аналізуючи наявні тексти, можна зробити висновок, що за формальними і змістовими ознаками вони

належать до одного історико-літературного явища. До того ж, зважаючи на культурно-історичні зв'язки України цього періоду, недоцільно розглядати українську поезію відокремлено. Щоправда, зважаючи на специфіку фонду НБУВ, найбільший масив у ньому становлять видання українських друкарень, відповідно основу нашого дослідження формуватимуть поетичні тексти з українських стародруків. Проте в ньому будуть відображені й вірші, зафіксовані в кириличних виданнях, надрукованих поза межами України. Хронологія досліджуваного явища обумовлена географічним чинником. Перші в історії українського книгодрукування вірші Герасима Смотрицького надруковано у виданні Острозької Біблії 1591 р. Проте раніше побачили світ вірші Андрія Римші у третьому виданні Литовського статуту (Вільно, [1588]). Найбільш пізні зразки жанру емблематичної поезії фіксуємо в кириличних стародруках 1800 р. Але вони є переважно передруками віршів, більшість з яких тиражувалися ще в XVII ст. Тобто, формально, хронологічні межі дослідження охоплюють період тривалістю майже в два століття: остання чверть XVI – XVIII ст.

Найбільш доцільною формою презентації текстів емблематичної поезії, зафіксованих у примірниках із фонду НБУВ, є факсимільні зображення. З їхньою допомогою можна не лише відтворити графічні особливості оригіналу (шрифт, скорочення під титлами тощо), а й візуально представити ті елементи художнього оформлення книги, які увиразнює вірш (книжкові гравюри). Зокрема, геральдична поезія, як правило, надрукована на одній сторінці із зображенням герба, а дескриптивна – під гравюрою з іконічним зображенням. Щоправда, емблематичні вірші семантично пов'язані також із певними прозовими частинами видання: геральдичні – із присвятою, а дескриптивні – з основним текстом видання чи його окремим розділом. Але, зважаючи на обмеженість обсягів запланованого друкованого видання, інформацію про відповідні прозові тексти доцільно подавати в примітках до бібліографічного опису вірша. Повнотекстова презентація вірша не обмежуватиметься лише факсимільним зображенням. Для полегшення інтерпретації тексту, а також подальшої можливості його представлення в електронній формі передбачається транслітерація староукраїнського вірша придатними для машинної обробки графічними засобами сучасної української мови.

Окремої уваги потребує формальний бібліографічний опис вірша, надрукованого в складі стародрукованого видання. Автор та заголовок (за наявності) або перша строфа поетичного тексту (при відсутності заголовка) становитимуть заголовок аналітичного бібліографічного опису, який супроводжуватиметься назвою та вихідними даними видання і сторінкою, на якій надруковано вірш. У випадках, коли вірш передруковувався в скла-

ді інших стародруків, до структури його бібліографічного опису буде введено повний список таких видань. Також планується доповнити основний бібліографічний опис примітками про зміст вірша, його положення та функції в структурі видання, відомостями про подальші перевидання у роботах XIX–XX ст. і посиланнями на бібліографічні джерела, в яких згадується даний вірш.

Отже, представлення емблематичної поезії як історико-культурного явища потребує залучення вкрай різномірного матеріалу, який не можна вмістити в рамки ані класичного каталогу, ані поетичної антології. Проект «Поезія в українських стародруках» передбачає проведення синтетичного філологічно-книгознавчого аналізу текстів, виявлених у примірниках кирилических стародруків із фонду НБУВ. Його результати буде відображено в монографічному дослідженні, до складу якого увійдуть три основні блоки: 1) історико-літературне дослідження емблематичної поезії як феномена української книжкової культури кінця XVI – XVIII ст.; 2) факсимільні зображення поетичних текстів та їхня транслітерація засобами сучасної української мови; 3) аналітичні бібліографічні описи поетичних текстів із примітками щодо їхніх жанрових особливостей, місця в структурі видань-першодруків, варіантів, передруків та згадок про них в бібліографічних джерелах XIX–XXI ст. Таке видання буде корисним не лише для істориків мови та літератури, але й для широкого кола фахівців, які цікавляться історією української книги. Зважаючи на потребу дослідника цифрової епохи в інформації, доступній в електронній формі, в подальшому на матеріалах книжкового видання буде створено електронний ресурс.

Список використаних джерел

1. Архієпископ Ігор Ісіченко. Історія української літератури : епоха Бароко XVII–XVIII ст. : навч. посіб. для вузів. Львів ; Київ ; Харків : Святогорець, 2011. 567 с.
2. Українська поезія. Кінець XVI – початок XVII ст. / упоряд. В. П. Колосова, В. І. Кречотень. Київ : Наук. думка, 1978. 430 с.
3. Українська поезія. Середина XVII ст. / упоряд. В. І. Кречотень, М. М. Сулима. Київ : Наук. думка, 1992. 679 с.
4. Курганова О. Ю. Барокова поезія на сторінках українських стародруків як об'єкт науково-бібліографічного обліку // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. Вип. 44. С. 316–328.
5. Славянские книги кирилловской печати XV–XVIII вв. : описание книг, хранящихся в Государственной публичной библиотеке УССР / сост.: С. О. Петров, Я. Д. Бирюк и Т. П. Золотарь. Киев : Изд-во Акад. наук Укр. ССР, 1958. 263 с.

References

1. Archbishop Ihor Isichenko. (2011). *Istoriia ukrainskoi literatury: epokha Baroko XVII–XVIII st.* [The history of Ukrainian literature: Baroque époque of the 17–18th centuries]. Lviv; Kyiv; Kharkiv: Sviatohorets. [In Ukrainian].
2. Kolosova, V. P., Krekoten, V. I. (Comps.). (1978). *Ukrainska poeziia. Kinets XVI–pochatok XVII st.* [Ukrainian poetry. The end of the 16th – the beginning of the 17th century]. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
3. Krekoten, V. I., Sulyma, M. M. (Comps.). (1992). *Ukrainska poeziia. Seredyna XVII st.* [Ukrainian poetry. The middle of the 17th century]. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
4. Kurhanova, O. Yu. (2016). Barokova poeziia na storinkakh ukrainskykh starodrukiv yak ob'ekt naukovo-bibliohrafichnoho obliku [Baroque poetry on pages of Ukrainian old-printed editions as an object of scientific bibliographical record]. In *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Scientific works of Vernadsky National library of Ukraine], Is. 44, pp. 316–328. Kyiv. [In Ukrainian].
5. Petrov, S. O., Biriuk, Ia. D., Zolotar, T. P. (Comps.). (1958). *Slavianskie knigi kirillovskoi pečati XV–XVIII vv.: opisanie knig, khраниashchikhsia v Gosudarstvennoi publichnoi biblioteke USSR* [Slavonic books of Cyrillic typing of the 15–18th centuries: the description of books, deposited in the State Public library of USSR]. Kyiv: Publishing of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR. [In Russian].

Olena Yuriivna Kurhanova,

*Candidate of Philological Sciences, Research Fellow
of the Department of Old and Rare Books, Institute of Book Studies,
Vernadsky National Library of Ukraine
e-mail: olena.kurganova@gmail.com*

Innovational forms of scientific old-printed editions catalogues preparation on the example of the Poetry in Ukrainian Old-Printed Editions project

The article is devoted to the presentation of complex bibliological and literary research, aimed at the scientific bibliography register, introduction into scientific use and exploration of Ukrainian poetry, printed within old-printed editions of the late 16th through the 18th centuries. The catalogues of Cyrillic old-printed editions featured more than 130 masterpieces of Ukrainian emblematic poetry, which accompanies book engraving (emblems and illustrations). Such poetic texts are not only outstanding literary monuments, but also original elements of book art decoration and the distinctive feature of book culture of Ukraine of the end of the late 16th through the 18th centuries. In the copies of Cyrillic old-printed editions from the funds of Vernadsky National Library of Ukraine more than 160 examples of Ukrainian poetry were found. Part of them is not mentioned in bibliography. Compilation of unified register of analytic bibliographical descriptions of such big amount of poetry would form a basis for further exploration of poetry from other library funds. The catalogue-anthology, which is planned to be made based on the found poems, will consist of three main blocks: 1) historic and literary study of emblematic poetry as a part of old-printed edition; 2) facsimile images of poetry with its transliteration by the means of modern Ukrainian alphabet; 3) analytic bibliographic description of poetic texts with detailed notes on its place and function in

the structure of the book, its further reprints and information about it in bibliographic sources of the 19–21th centuries. Such edition will be useful not only for philologists, but also for a wide range of investigators, who are interested in the history of Ukrainian book. In future the data, attained during our investigation, may be useful for creation of an informational electronic resource.

Key words: Old-Ukrainian literary language, heraldic poetry, descriptive poetry, Cyrillic old-printed editions, VNLU funds.

Елена Юрьевна Курганова,

*кандидат филологических наук, научный сотрудник
отдела старопечатных и редких изданий Института книговедения
Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского
e-mail: olena.kurganova@gmail.com*

Инновационные формы подготовки научных каталогов старопечатных изданий на примере проекта «Поэзия в украинских старопечатных изданиях»

Статья посвящена презентации проекта комплексного книговедческо-филологического исследования, направленного на научно-библиографический учет, введение в оборот и изучение украинских поэтических текстов, напечатанных в составе кириллических изданий конца XVI – XVIII вв. В каталогах кириллических старопечатных изданий встречаются упоминания о более чем 130-ти образцах украинской эмблематической поэзии, сопровождающей книжные гравюры (гербы и иллюстрации). Такие стихи являются не только выдающимися литературными памятниками, но и самобытными элементами художественного оформления изданий и отличительной чертой книжной культуры Украины конца XVI – XVIII вв. В экземплярах кириллических старопечатных изданий из фонда Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского зафиксировано более 160-ти образцов украинской поэзии, часть из которых не были ранее упомянуты в библиографии. Сведение в единый реестр аналитических описаний такого большого массива стихотворений дает возможность создать основу для дальнейших исследований поэзии из фондов других библиотек. Каталог-антология, который планируется создать на материале выявленных стихотворений, будет состоять из трех основных блоков: 1) историко-литературное исследование эмблематической поэзии как составной части старопечатного издания; 2) факсимильные изображения стихов с их транслитерацией средствами современного украинского языка; 3) аналитические библиографические описания поэтических текстов с подробными примечаниями о месте и функции стиха в структуре книги, его дальнейших переизданиях и упоминаниях о нем в библиографических источниках XIX–XXI вв. Планируемое издание будет полезно не только филологам, но и широкому кругу исследователей, интересующихся историей украинской книги. В дальнейшем материалы исследования могут быть использованы для подготовки информационного электронного ресурса.

Ключевые слова: староукраинский литературный язык, геральдическая поэзия, дескриптивная поэзия, кириллические старопечатные издания, фонд НБУВ.

*Стаття підготовлена 25 квітня 2018 року;
подана до друку 30 квітня 2018 року.*